

בעיר התרנגול

◆ "וַיֵּחֲנוּ בְּעֵצִין גִּבֹּר - וַיֵּשְׁרוּ בְּכֶרֶךְ
תִּרְנַנְגוּלָא" ◆ מסע מרתק לעיר
עציון גבר, בשער ראשה מתנוססת
לתלפיות דמות תרנגול

המזבח בקריאת הגבר, ומשכך נמצא ש'עציון גבר' היא עיר התרנגול. עוד לפני שנכרך מה עניינה של עיר קדומה זו לתרנגולים, ראוי שנבחין כי בעצם הקישור והפירוש של שם העיר 'עציון גבר' כנובע מהתרנגול יש בו משום חידוש עצום. הלא כתנ"ך אין אנו מוצאים את התרנגול בשמו 'גבר'. בשפה המקראית קרוי עוף זה בשם 'שָׁקִי', וכלשון הפסוק (איוב לח לו): "מִי נָתַן לְשָׁקִי בִּינָה", ופירש רש"י: "לשקוי - זה תרנגול לשון חכמים". כיצד ניתן לקשר את שם העיר התנ"כית 'עציון גבר' לעוף זה הקרוי תרנגול, בעוד שבשפה התנ"כית אין שמו 'גבר' כי אם 'שָׁקִי'?

לא נתעכב כאן על האפשרויות הבלשניות לתירוץ שאלה זו, אלא נעבור תיכף לתעלומה גדולה בהרבה ולטפחיים אותם כיסה יונתן בן עוזיאל: מה ענין עיר זו שזכתה ל'כבוד' זה להיות קרויה על שמו של התרנגול, יותר משאר ערים שלא זכו לכך?

חכמים כתרגוילים

לאחר שספרו של רבינו אלעזר מגרמיוזא, בעל הרוקח, בפירושו על התורה, היה ספון וטמון במשך כשמונה מאות שנה, הוא הופיע ויצא לאור עולם לראשונה לפני כארבעים שנה. ומשוכנו לאורו של הרוקח אנו מגלים בו דברים מופלאים ומחודשים עד למאוד בכלל, ובפרט בנידון זה: "בעציון גבר - בכרך תרנגולה. כי באותה עיר היו יושבים בעלי עיצה, וידעי העתים כתרגויל, והיה על העיר כמו תרנגול, כמו שעושים בתורן הספינה".

תחילה לכל, אנו מתוודעים כאן גם לפירושה של המילה הראשונה בשם העיר: "עציון" שהיא מלשון עצה. בעיר זו היו יושבים בעלי עצה, חכמים ויודעי עתים כתרגויל. התרנגול הלא יודע להבחין בין יום ובין לילה, ואף אותם חכמים היו בקיאים בחכמה זו להסתעפויותיה, כמו חכמת המזלות והכוכבים, קביעת לוחות שנה ועיבורי השנים וכל כיוצא בזה. אמור מעתה: "עציון גבר" - עיר שיש בה חכמים ובעלי עצה בחכמת העיתים, כתרגויל.

פרט פרשני זה היה לעיניו של רבינו מנחם ציוני הכותב על כך בפירושו על התורה: "כתבו המקובלים, שנקרא 'עציון גבר' לפי שישבו שם אנשי מועצות דבקיאי הוו בחכמת תרגויל הנקרא גבר. וזהו סוד עמוק. כי הוא מבחין בין יום ובין לילה, אף בצורתו ובכרבלתו נכמסים דברים נפלאים, והמבחין סוד 'מגדל הפורח באוויר' פגע ונגע סוד זה, ודי למבין".

הנה לנו, שכ'עציון גבר' התגוררו 'אנשי מועצות' הבקאים בחכמת התרגוילים, אלא שבעוד שמהרוקח נראה שאנשי העיר היו חכמים כמו התרגוילים, הרי שמדברי הציוני נראה שהם היו בקיאים בהבנת חכמתו

דמות תרנגול בראש שער הארמון הצרפתי. משמאל: שבטת רוחות ובראשה תרנגול

הרב ב. חמד *

המרים את עיניו אל מעל השער המעוצב שבפתח הגן שבארמון האליזה, מעונו הרשמי של נשיא צרפת, בלב עיר הבירה פריז, 'פגוש שם תרנגול מפואר, עשוי ברזל, הפורש את כנפיו ומספר בלא מילים על היות התרנגול אחד הסמלים הלאומיים הכולטים של הצרפתים. את תרנגול זה הקרוי 'התרנגול הגאלי' על שם עם קדום שחי באזור, ניתן למצוא מתנוסס על אנדרטאות שונות ברחבי צרפת, חקוק על מטבעות, ועוד כיוצא בזה.

גם בפורטוגל, משמש התרנגול, כסמלה הרשמי של המדינה, והוא נמצא על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן. כמוכן שלא נעסוק בכל אותם מעשיות עם וסיפורים מסורתיים אודות הסיבות שהביאו את התרנגול לסמלי המדינות הללו, אלא נעבור באחת אל ערי התרגוילים משלנו, ערים תנ"כיות וחז"ליות, שהתהדרו בשם התרנגול והעלו אותו על ראשם.

כרך תרנגולא

טפח מטיבה ועניינה של העיר המקראית "עציון גבר" - אחת מהתחנות האחרונות במסעם של בני ישראל במדבר הגדול והנורא, עליה למדנו בפרשת השבוע (במדבר לג לה): "וַיֵּחֲנוּ בְּעֵצִין גִּבֹּר - מגלה לנו יונתן בן עוזיאל כתרנומו למילים אלו על אתר: "וַיֵּשְׁרוּ בְּכֶרֶךְ תִּרְנַנְגוּלָא". העיר 'עציון גבר' לפירושו היא: 'עיר התרגויל'. 'גבר' פירושו תרנגול, וכאותה ששנינו במסכת יומא (פ"א מ"ה): "כל יום תורמין את

◇ ומה פשר המנהג להניח תרנגול מול הדרשן הנושא דברים בשמחה הנישואין? ◇ הנותן לשכוי בינה

◇ על שום מה הניחו חכמי העיר תרנגול בשעריה? ולשם מה מניחים הימאים תרנגול בראש תרני מפרשי ספינותיהם? ◇

כ'מצפן' לדעת את רוחות השמים, 'לראות אנה פניו, אם לימין לדרום [ואם לשמאל לצפון], שכן כך הוא דרכו של המצפן, כשהפנים למזרח והחב למערב, נמצא צד דרום כימין וצד צפון כשמאל, ונעשה תרנגול זה באופן כזה שפניו יכוונו את הצד הרצוי.

מלבד זאת שימש התרנגול גם כ'שכשבת' המעידה על כיווני הרוח. התרנגול שכראש המוט היה בעל יכולת סיבובית, וכשהרוח נשבה בו היה התרנגול מסתובב בעוז ובמהירות, ומתוך כך היו הימאים יודעים את כיווני הרוח ולהשתמש במפרשי האוניות כראוי בדרכם למחוז הפצם, [לכן נסמכה האות ב' לאות א', ללמדך שעל פי התרנגול עוזב את אדם את ביתו ויורד אל מסעו באוניה].

לחכיכות הדבר נציין, ששימוש בדמות תרנגול, הן במצפן והן בשכשבת, מצוי עד היום הזה. בצריחי מגדלים עתיקים או בראשי תרנים גבוהים עדיין ניתן למצוא את דמות התרנגול מסתובב, הולך אל דרום וסובב אל צפון, סובב סובב הולך הרוח.

מעתה יכולים אנו לשער, שאותו תרנגול שעמד בראש העיר 'עציון גבר' לא בא רק כקישוט סמלי המעיד על חכמת בני העיר או כשלט המספר למבקרים את שם העיר, אלא היה להם לצורך חיוני עבורם.

זאת מהיותו 'עציון גבר' הייתה עיר ששכנה על חוף ימים, על שפת ים סוף, כפי שמבואר בספר מלכים (א' פרק ט). ולכן מסתבר שמכורח נסיבות אלו היו בני העיר חכמים ובעלי עצה בכל הנוגע והקשור ל'יורדי הים באניות, אם זה בתחום ידיעת הזמנים והעתים, הנצרכת במיוחד לכאלו המצויים בלב ים ומנותקים מכל עיר מושב, ואם זה בתחום הכרת מערכת הרוחות והגשמים, בכדי לקבוע את הזמנים הנוחים והטובים להפלגות קצרות וארוכות.

משזכינו להבנה זו, הבנה נשים לב לפסוק זה (שם כב מט): "והישפט עשה אֲנִיּוֹת תַּרְשִׁישׁ לְלִכְתּוֹ אוֹפִירָה לְהֵבֵא הַלֶּחֶם כִּי נִשְׁכְּרוּ אֲנִיּוֹת בְּעֶצְיוֹן גִּבֹּר". הפסוק מלמדנו כבדרך אגב כי באיזור עציון גבר נשכרו אניות. כיצד הם נשכרו? כמעט ברור שכרו קדים נשכרו אניות תרשיש אלו. לכן ברור שאנשי עציון גבר היו מוכרחים להכיר את מערכת הרוחות והגשמים בכדי למנוע שכירת אניות וטביעתם.

לפיכך, גם בני העיר 'עציון גבר' הוזקקו לתרנגול עץ שכזה שיעמוד בראש עירם, בדומה לתרנגול המצוי על ראש התורן באוניה, וזאת

של התרנגול עצמו ופיענוח צפונותיו, שכן מצורתו של התרנגול והכרבות שבראשו היו יודעים אנשי העיר להוציא 'דברים נפלאים'.

לשם דוגמא, על אחד מאותם 'דברים נפלאים' שאותם ניתן ללמוד מכרבות התרנגול, מספרים לנו חז"ל במסכת סנהדרין

(קה, ב), שיש בו כדי להודיענו ולכוון את הזמן שבו הקב"ה כועס בכל יום, כשבזמן ספציפי זה ניתן לקלל ולדעת באופן ברור שהקללה תתקיים. והוא, שבשעה זו שהכרבות של התרנגול, אין בה שורות אדומות, אלא היא בצבע לבן נוטה לכסף, זהו הזמן שבו הקב"ה כועס.

הנה כי כן, התברר לנו פשרה של תעלומת קביעת התרנגול בפתח של העיר עציון גבר: כסימן מובהק לחכמתם של בני העיר ובעין שלט לשמה של העיר 'עציון גבר', היה תלוי בשער הכניסה לעיר או במקום מרכזי בתוך העיר, דמות וצורה של תרנגול, ממש כמו תרנגול אמיתי וחי. תרנגול זה, סמל העיר, היה מכבד את חכמת בני העיר בעלי העצה והתושיה, ומספר בשער בת רבים את סיפורה של העיר 'עציון גבר'.

על ראש התורן באוניה

תופעה דומה לכך, מצוין הרוקח, ניתן למצוא על תורני הספינות. במרכזם של אוניות המפרש מצוי תורן, הוא מוט גבוה התומך במערכת המפרשים שנועדה להניע את האוניה. בראשו של אותו תורן, היו רגילים יורדי הימים להניח דמות וצורה של תרנגולת, וכאמור, כך היה גם בראש העיר עציון גבר.

ועדיין אין אנו יודעים לשם מה מניחים הימאים דמות של תרנגול על ראש תורן הספינה? אלא שדברי תורתו של הרוקח הסתומים כאן מתפרשים לנו במקום אחר, בפירושו על ספר יצירה (פ"ג). שם מגלה לנו הרוקח את סוד מעשיהם של הימאים במנהג זה של הנחת תרנגול על ראש התורן, אגב עיסוקו באותיות האלף בית:

"ומתואר [האות] א' כתרגול, שמשמין אותו בראש תורן הספינה, לראות אנה פניו, אם לימין לדרום, לדעת אם רוח בא להם או גשם. א' עומד על רגל אחד, כתרגול של עץ בגלוי אחת על התורן או בראש הבריכה, שהרוח מגלגלו, לכך סמך בית לאלף כי בראש הבית הוא ופורש לים על פי התרגול, לכך גבו לבית".

מדובר איפוא בתרגול עשוי עץ, העומד על רגלו האחת בראש התורן [ומזכיר בצורתו את האות א']. תרנגול זה שימש, תחילה לכל,

מנהגים ותרנגולות: על השולחן ומתחת למיטה

כי האור נקרא טוב, ובהיפך החושך נקרא רע, כן התלמיד חכם יודע להבחין בין טוב לרע. וכמו שהתרנגול מעורר אותנו משינה לעמוד לעבודת יוצרנו, לזמן קריאת שמע ותפילה, ומקדים מעט קורם זריחת השמש, היינו שנקום מהשינה להתעורר ונתבודד בשכלינו, שלא נקום להתפלל פתאום מהשינה בהטרדת השכל בהקין מהחלום, ואמר רז"ל, לעולם ישנה אדם שעה אחת קורם שהתפלל, כן תלמיד חכם תמיד מזדו אוזו לתורה ולמצוות ולמעשים טובים בכל יום ויום.

וכמו שהתרנגול יודע ומכיר העת לטובה ולרעה, כי אם כבר היו זמן מעונן ועת גשמים ויגיע זמן הצלילות או בהיפך אז קרא התרנגול להודיענו בכדי שנרע לעשות דברים הראויים לכל זמן וזמן, כן התלמיד חכם בראותו שההרגשות באה ח"ו לעולם, הן דבר או איזה פורענות, שהוא מעורר העם לעשות תשובה ולהסיר המכשול טרם יבואו ימי הרעה. וכן לעת השמחה, כגון מועדים ושמחת חנוכה ופורים וסעודת נישואין וברית מילה, יזהר העם קודם המעשה שלא ינהג קלות ראש מתוך השמחה ויהא מורא שמים עליהם וישבחו השם כמורא ובאימה, ועל כן מעורר בעל הסעודה התלמיד חכם שיתנהג כתרנגול ויודע לרבים הצורך לדרוש.

לא יהיה זה מרחיק לכת אם נשתמש ברעיון זה ונאמר שהכמתם של בני העיר 'עציון גבר' לא הייתה בדומה להיכט הגשמי של התרנגול: ידיעת הזמנים והכרת מערכת הרוחות והגשמים, אלא דווקא כגמשל הרוחני אותו הסביר רבי יוחנן לוריא: לדעת לעשות את הדברים הראויים והמתאימים לכל זמן, ושאר מוסרי ההשכל המפורטים בדבריו.

לשם כך, ובדומה לאותו תרנגול ששימש תזכורת לדרשן בשמחת הנישואין, תלו חכמי העיר את דמות התרנגול על העיר 'עציון גבר' למען יראו בני העיר את התרנגול כתזכורת לחובות המוסריות הנדרשות מהם.

תרנגול זכר תחת מיטת התינוק

על עור מנהג 'תרנגולי' קדמון, כמעט ולא ידוע, מספר לנו הגאון רבי דוד זכות, רבה של מודינא האיטלקית לפני כמאה ושבעים שנה, בתוך ספרו הגדול 'זכר דוד' (מאמר ראשון פרק כג): "שמניחין בליל קורם המילה תרנגול זכר תחת מיטת היולדת והנער המוכן לקיים בו מצות מילה... ואם נולדו תאומים, ויחדיו יהיו תמים ובריאים להמול, ודאי

התרנגול שהתנוסס על העיר 'עציון גבר', מוליך אותנו מענין לענין באותו ענין אל שני מנהגים קדמוניים הקשורים בתרנגול, מנהגים מפליאים ולא ידועים, שייתכן וניתן לקשר אותם למסר אותו ביקשו החכמים בעלי העצה להעביר ברמות התרנגול אותו הציבו לתלפיות בראש עירם.

המנהג הראשון, היה נהוג בכמה קהילות לפני מאות בשנים בזמן שמחת נישואין: "מה שנהגו באילו גלילות להעמיד דרשן בעת החתונה ולהעמיד לפניו תרנגול". ממש כך: כשהוטל הס באולם בו נערכה החתונה והדרשן הוזמן לשאת מדברותיו, היו ממחרים להעמיד מולו תרנגול!

נחזור: בעיר העתיקה 'טור מלכא' היה קיים מנהג עליו מספרים חז"ל במסכת גיטין (נז א): "דהו נהגי כי הו מפקי חתנא וכלתא, מפקי קמיהו תרנגולא ותרנגולתא, כלומר, פרו ורבו כתרנגולים". [אגב, יש מהבלשנים טוענים ששורש המילה תרנגול הוא מהשפה השומרית העתיקה, במשמעות 'עוף המלך'. האם ב'טור מלכא' – הר המלך, ראו סימן טוב ומיוחד בעוף המלך?]. אולם כאן נראה שמדובר במנהג שונה: תרנגול אותו העמידו לפני הדרשן דווקא.

בשני המנהגים לא ניתן לקבוע מסמרות האם מדובר בתרנגולים חיים ומקרקרים, או שמא מדובר בתרנגולים שנשחטו ומוכנים לאכילה. רוב ככל הדברים המופיעים בהקשר מנהגים אלו יכולים לעלות יפה בין כך ובין כך.

על מנהג זה, בצייטוס המובא לעיל, מספר לנו רבינו יוחנן לוריא, אחד מגדולי חכמי אשכנז שפעל לפני כחמש מאות שנה, ובספרו 'משיבת נפש' שנדפס לראשונה בדורנו (פרשת כי תצא). הוא מספר, שבררשה שנשא באחת החתונות שהיה בה, עסק במנהג זה של העלאת התרנגול על ראש שמחתם ולהציבו לפני הדרשן הנושא דברים בשמחת הנישואין. ניתן לנחש שחוגגי חתונה זו נהגו במנהג זה, ורבי יוחנן לוריא ביקש לעסוק במשמעות האמיתית של מנהג זה.

בדבריו הפליא רבי יוחנן לוריא ואמר כי התלמיד חכם, איש המוסר וההלכה, משול לתרנגול בכמה אנפין, ולכן מביאים את התרנגול לפני הדרשן בכדי שיראה ויקח מוסר להוכיח את העם אודות עניינים אלו: "נראה לי שנרמז בכאן שהתלמיד חכם במקומו הוא כמו התרנגול, כמו שהתרנגול מבחין בין יום ובין לילה, היינו מבחין בין טוב לרע,

בכדי שיתן להם מידע מהימן על הלכי הרוחות ומערכות השמים, ועל ידי כך יהיה ביכולתם לתת עצה טובה ליורדי הים ולהנחותם אודות ההפלגות המתוכננות.

התרנגול והתורן

חכם קדמון נוסף שעסק בעניין התרנגול של עציון גבר, הוא רבינו יואל, שפעל לפני מאות שנים ואשר כך כתב בספרו 'הרמזים': "בעציון גבר. תרגום ירושלמי, קרתא דתרנגולא. הוא תורן של ספינה. והוא גבוה, ונקרא תורנגול כי התרנגול יושב בגבוה, וזהו 'בעציון גבר'".

דבריו של רבינו יואל סתומים במקצת, וניתן להכניס בצורות שונות. ייתכן שיש כאן חידוש מדהים על שמו של התרנגול: עוף זה קיבל את שמו 'תרנגול' משורש 'תורן'. מה הקשר בין תרנגול לתורן? אלא שמחיות ובגובהו של התורן היו רגילים להציב דמות של תרנגול, הרי שהתרנגול קיבל את שמו של שם התורן. אך ייתכן גם להסביר להיפך, שדווקא התורן הוא זה שקיבל את שמו בגלל התרנגול המוצב בראשו.

כך או כך, מה הקשר בין זה לעציון גבר ומפני מה היא קרויה בשם עיר התרנגולים? כנראה שגם רבינו יואל סבור שבעיר זו היה מוצב מוט גבוה ועליו תרנגול, וכדברי הרוקח, ומכאן הוא שבא לו שמו. כאן חשוב לציין שאמנם רבינו יואל מזכיר כאן תורן של ספינה אולם האמת היא שכל מוט גבוה קרוי תורן, כמו שנאמר (ישעיה ל יז): "פתחן על ראש הקדר", ופירש רש"י: "כתורן" – עץ גבוה תקוע בארץ כמין תורן הספינה". ואכן כפי הנראה, בעציון גבר, הניחו את דמות התרנגול

תרנגול בלשון חכמים ובלשון המקרא

בגוף המאמר הזכרנו את דברי רש"י ש'תרנגול' הוא 'לשון חכמים', דהיינו ש'שכר' הוא שמו של העוף בלשון המקראית, ורק בלשון חכמים הוא קרוי תרנגול. בהקשר לכך ראוי להעיר מלשון הפסוק (מלכים ב' יז ל): "וְאֶנְשֵׁי בָבֶל עָשׂוּ אֶת סִכּוֹת בְּנוֹת וְאֶנְשֵׁי כוֹת עָשׂוּ אֶת נִרְגָל", ופירושהו במסכת סנהדרין (סג ב): "אמר רב יהודה אמר רב: 'ואנשי בבל עשו את סכות בנות', ומאי ניהו - תרנגולת, 'ואנשי כות עשו את נרגל', ומאי ניהו - תרנגול" - תרנגול". וכתב הרמ"ה בפירושו השני: "נרגל לשון תרנגול הוא, ואף על פי שהאותיות מהופכות, וקראי טובא איכא כי האי גונא". עינינו הרואות שעיקר השם 'תרנגול' כבר מצוי בלשון התנ"ך ולא רק בלשון חכמים.

עוד ראה ברמ"ה בפירושו הראשון שם, ששורש הכינוי 'נרגל' לתרנגול, הוא על שם הרגילות, עיין שם. וייתכן, שאכן שמו המקורי של העוף הוא 'נרגל', אלא שהפכו את האותיות לקרותו 'תרנגול', בלשון נקייה. ונמצא לדברינו ששני פירושי של הרמ"ה אחד הם. ויש להוסיף בזה שיתכן שהתרנגול קיבל את שמו 'נרגל' לפי שרגיל הוא לעמוד על רגלו האחת, כפי שהבאנו מדברי הרוקח.

אמנם יצוין שבתלמוד הירושלמי, במסכת עבודה זרה (פ"ג ה"ב) פירשו רק את 'סוכות בנות' במשמעות זו: 'תרנגולות ופרחיה', דהיינו התרנגול והאפרוחים, ואילו 'נרגל' בא במשמעות של רגל. מה שאכן יעלה יפה לפירוש רש"י שאין לשון תרנגול כי אם בלשון חכמים. ובפרט לדברי המהרש"א: "סוכות היא תרנגולת שהתרנגול נקרא סכוי, מפירוש הרד"ק", ולכן רק 'סוכות' משמעו תרנגול ולא 'נרגל'.

ועוד בעניין זה ראה בפירוש ברכת השיר (על פרק שירה, מערכת תרנגול) ששם התרנגול בא לו כנוטריקון: "תר", היינו מקיץ, כמו 'נים ולא נים תיר ולא תיר'. ונגול היינו שנגלה עינו מן השנינה". ועוד ראה במסכת ברכות (נו א) שהרואה תרנגולת בחלום "יצפה לתרביצה נאה וגילה".

נאם ה'גבר' – על שום מה?

עוד הזכרנו את עניין 'עציון גבר' שפירשוהו על שם התרנגול, למרות שכאמור אין זה ברור ש'גבר' הוא שם התרנגול בלשון תורה. ובהקשר לכך יש להוסיף כי בלעם קרא עצמו (במדבר כד ג): "וְנָאָם הַגָּבֵר שְׁתֵּם הָעֵין", על שם דמינו לתרנגול, וכפי שביאר רבינו בחיי: "קרא עצמו 'גבר' כי המשיך עצמו לתרנגול היודע לכוין השעות, ואין בעולם מי שיוכל לכוין שעת כעסו של הקב"ה כי אם בלעם בכני ארם, ותרנגול בעופות, ושניהן שורין בחכמה זו. ואמרו, כי התרנגול קורא שבע פעמים בלילה, וכן בבלעם מצינו 'וישא משלו' שבע פעמים".

עוד ראה לרבינו הרוקח בפירוש התפילה (ברכת הנותן לשכר, ומעין זה בפירוש הטור הארוך על התורה): "ושווה הוא (- התרנגול) לבלעם הרשע לשלושה דרכים: מה בלעם סתום העין אף תרנגול כן. מה בלעם צולע, אף תרנגול עומד על רגל אחד. ומה בלעם יודע לכוין אף תרנגול יודע לכוין", ועוד הביא שם דברים נפלאים, כמו על הסיכה שהתרנגול התעטר בכתר של כרובות לראשו: "ולמה יש לו כרבל בראשו, נראה כמו כתר, יותר מכל העופות? שתרנגול אומר שירה של חיות, ולהכי יראו מן השירים. ותרנגול שחור, האכנים שנמצאו בופק שלו והם לבנים יתלם עליו, וימצא חן בעיני כל רואיו, ועין הרע שקורין פיישנד לא ישלוט בו". יעוין שם עוד.

יצינו לכל אחד תרנגול אחד כאשר עושים שאר העניינים בכפל".

מנהג זה, שמעוריות שונות עולה כי יש קהילות מסוימות שעדיין מחזיקים מנהג אבותיהם בידיהם, הוא להביא תרנגול בליל ה'וואך נאכט' - 'ברית יצחק', הוא הלילה שקודם יום המילה, ולהכניסו תחת המיטה של הילדות ושל הרך הנימול. במקרה של תאומים שנוולו למזל טוב, אין די בתרנגול אחד אלא יש להביא צמד תרנגולים.

לפני שנעתיק את הסיבה לכך, כפי שהיא עולה בדברי רבי דוד זכות, ייתכן ויכולים אנו לומר בדרך אפשר, שמנהג זה נעשה כסימנא מילתא וכסימן טוב, בדומה למה שהביא רבי יוחנן לודיא. והוא, שהבאת התרנגול אל הבית היא ככרחה אל הרך הנימול למען יילך בדרך טובים ואורחות צדיקים ישמור ויהא לתלמיד חכם המשול לתרנגול.

אך האמת שנראה יותר שהסיבה למנהג זה הוא כפי שפירשו רבי דוד זכות בהמשך דבריו שם, שתרנגול זה נועד לשמש כשמירה והגנה לילד ולאִימו בדומה למנהג הכפרות הנעשה בתרנגולים: "ואין ספק שכוונת הנחת האי תרנגול היא להיות כי האדם נקרא 'גבר', ואם נגזר עליו איזו גזירה, יחולו על ראש אותו הגבר. והמזיקין התאבים להרע לנער, ישפכו חמתם עליו, ויבא גבר תחת גבר, יען התרנגול נקרא גבר, שהוא סוד הגבורות, כדי להמתיקם, והרי האר"י ז"ל קלסיה למנהג הנהוג בין ישראל לשחוט תרנגול לכפרה ולכופר נפש האדם בערב יום הכפורים לכפות הגבורות ולהכניעו".

ועתה ייתכן לומר לאידך גיסא, שאותו תרנגול שהובא אל מול הדרשן בשמחת הנישואין, הובא אך הוא כשמירה לדרשן לכל תשלוט בו עין הרע, או שמא ייתכן והוא נועד כשמירה מיוחדת לחתן ולכלה אשר מטבע הדברים דרכו של הדרשן הוא להרכות בדברים ולשבח את החתן והכלה, ועל זה שבא התרנגול להגן עליהם מפני עין רעה.

בראש מוט גבורה שהיה תקוע בארץ, בדומה למה שהימאים מניחים בראש התורן באונייה, ומכאן בא שמו.

גם כחז"ל אנו מוצאים עיר ששמה 'תרנגול'. הנה כך מובא בתלמוד הירושלמי במסכת שביעית (פ"ו ה"א): "ותרנגולא עילאה דלמעלן מקיסרין". הרי לנו עיר תרנגולים נוספת הקרויה 'תרנגול' עילית' והיא ממוקמת מעל העיר קיסרין, שכיום מזוהית עם העיר קצרין ברמת הגולן.

ברור איפוא ששני ערי תרנגולים היו, 'תרנגולא עילאה' בצפון, ו'עציון גבר' בדרום. וכפי הנראה הוא אשר דיבר הרד"ק בכואו לפרש את סימן המקום שניתן לעציון גבר, שהיא "בְּעֵצִיּוֹן גִּבְרָאֲשֶׁר אֶת אֱלֹהִים עַל שֵׁשֶׁת יָמִים סוּף בְּאַרְצָא אֲדוֹם" (מלכים א' ט כו), כי אכן שני ערי תרנגולים היו, ובא הכתוב לומר על מה המדובר כאן, שהיא עיר התרנגולים הדרומית ולא זו הצפונית.

מה הסיבות שהעיר הסמוכה לקיסרי הייתה קרויה בשם זה? האם הייתה זו מאותה סיבה כמו עציון גבר או מסיבה אחרת? האם גם בעיר זו התנוססה דמות התרנגול? נודה ונאמר כי אין אנו יודעים תכנו של עניין זה, כשלהות חוסר היריעה ניתן להוסיף שהחוקרים מתלבטים רבות על מספר הערים שנשאו שמות אלו: האם היו שתי 'עציון גבר' וכן שתי 'תרנגולא' או שמא אחד מכל סוג? היכן בדיוק ממוקמים ערים אלו על המפה? ובכדי שלא להלאות את הקורא בדיונים טרחניים העדפנו לדלג על כך.